

“İNGİLİZ-FRANSIZ-ALMAN” SÖZEL ANLATI KALIBINDAKİ FIKRALAR VE “ETNİK” MİZAH

Jokes In “Englishman-Frenchman And German” Verbal Narrative Form And Ethnic Humor

Anecdotes et humour ethnique dans la narration verbale du type “anglais-français-allemand”

Aslı UÇAR*

ÖZET

Bu çalışma büyük ölçüde Raskin ve Attardo'nun linguistik mizah kuramlarına ve Davis'in bu kuramları etnik mizah çerçevesinde yorumlamasına dayanmaktadır. Bir fıkra ancak fıkranın yapıtaşını oluşturan ve kolaylıkla değiştirilemeyecek etnik bir öge içeriyorsa “gerçekten etnik” bir fıkra olarak kabul edilebilir. Aslında bu kategori altında yer alan fıkraların çoğu diğer milletler için de anlatılabilir ve “gerçekten” etnik değildir. Türkçe’de anlatılan “İngiliz-Fransız-Alman” sözel anlatı kalıbındaki fıkraların incelenmesi sonucunda da, bu fıkraların gerçekten “etnik” bir öge taşımadığı görülmüştür, zira hemen hemen aynı senaryoya sahip fıkralara İngilizce’de de rastlanmaktadır. Bu fıkralarda, senaryo çatışması etnik öğelere dayanmaz, etnik stereotipler ve önyargılar içermez veya sözü geçen milletlerle ilgili herhangi bir bilgi gerektirmez. Belli bir saldırganlık ve üstünlük duygusu içerdikleri söylenebilse de, bu saldırganlık belirli bir etnik gruba değil de, bilinmeyen bir “Öteki” ye yöneltilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Etnik fıkralar, senaryo çatışması, sözel anlatı kalıpları, saldırganlık, “Öteki”

ABSTRACT

This paper is largely based on the linguistic theories of humor as formulated by Raskin and Attardo, and Davis's interpretation of these theories in relation to the ethnic jokes. The main argument is that, a joke could be regarded as “truly” ethnic, only if it contains an ethnic element which is integral to that joke and cannot easily be removed. As a matter of fact, most jokes can be applied to all ethnic backgrounds and are not “truly” ethnic. As the study of samples of “Englishman-Frenchman and German” jokes told in Turkish have shown that there are not any “truly ethnic” element in those jokes and it is easy to find jokes which have the same scripts also told in english for different nationalities. The script opposition of these jokes is not based on truly ethnic elements and they do not contain any ethnic stereotypes or prejudices or they do not require any prior knowledge in regard to these nationalities. Although it can be said that they contain a certain kind of aggression and a certain sense of “superiority”, this aggression has not been directed to any special ethnic group but rather to the unknown “Other”.

Key Words

Ethnic jokes, script opposition, verbal narrative forms, aggression, “Other”

Fıkra, Max Luthi'nin tanımıyla “insanları güldürmek isteyen bir anlatım türüdür” (Luthi 318). İngilizcede şaka ve fıkra sözcükleri arasında bir ayırım bulunmaması—fıkra için de şaka için de “joke” sözcüğü kullanılır—kuramsal çalışmalarda bazı sorunlar yaratmakta,

şaka ve fıkrayı ayırmak için, fıkra için sözlü “anlatı” türü, mizahi halk hikayesi, komik anekdotlar gibi alt tanımlamalar yapmaya zorlamaktadır. Fıkra ve şaka kategorileri, “mizah” kuramı çerçevesinde değerlendirilirken bu iki farklı alanın birbirinin içine geçebilmektedir¹.

* Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

Fıkra ve şakaların açıklanması ve fıkra-şaka performansları, genel olarak üç geniş mizah kuramı çerçevesinde ele alınmıştır: bilişsel-alglayışsal kuram (cognitive-perceptual theory), sosyal-davranışsal kuram (social-behavioral theory) ve psikanalitik kuram (Preston 472).

Bilişsel-alglayışsal kuram, fıkraların dilbilimsel ve anlambilimsel (semantic) yönleri üzerinde ve fıkralardaki metinsel “uyuşmazlık” ve bu uyuşmazlığın çözümlenmesi üzerinde durur. Sosyal-davranışsal kuram ise, sosyal yapıyı, ilişkileri, fonksiyonları ve güç ilişkilerini tespit etmek için fıkra/şaka ilişkilerini ve fıkra/şaka performanslarını inceler (Preston 473). Psikanalitik kuram ise, sosyal ilişkileri kuramsallaştırmak yerine, bireyin psikesiyle ilgili olarak baskılama/bastırma bağlamında rahatlatma mekanizması olarak şakaları-fıkraları ele alır (474). Bu çalışmada, öncelikle bilişsel-alglayışsal mizah yaklaşımının yapı taşlarından olan Victor Raskin’in “senaryo-temelli anlambilimsel kuram”ı (semantic script-based theory) üzerinde durulacak, daha sonra Raskin’in kuramını etnik fıkralara uygulayan Christie Davis’in yaklaşımından yola çıkılarak Türkçe’deki “İngiliz-Fransız-Alman” sözel anlatı kalıbındaki fıkralar incelenecektir.

Mizah kuramlarına getirilen en yeni yaklaşımlardan biri dilbilimsel (linguistics) yaklaşımdır. Anlambilim (semantics), kısaca sözcüklerin ve sözcüklerin anlamlarının incelenmesidir (MacHovec 87). Dilbilimsel-anlambilimsel yaklaşımın iki önemli kuramı bulunmaktadır: Arthur Koestler’in “bisociation kuramı” (1964) ve Victor Raskin’in “senaryo-temelli anlambilimsel kuram”ı (1985). Raskin’in kuramına göre bir metin kısmen veya bütünüyle farklı iki ayrı senaryoya

dayanıyorsa, ve bu iki senaryo iyi-kötü, gerçek-gerçekdışı gibi tanımlanabilir bir karşıtlıklık içerisindeyse, fıkradan söz edebiliriz (aktaran Mahovec 93). Fıkraların çoğunun, üçüncü bir ögesi daha bulunur: tetikleyici mısra veya espri mısrası (punch line) (93). Espri mısrası, dinleyici veya okuyucuyu bir senaryodan diğere geçirerek fıkrayı yaratır (93). Ancak, Raskin’e göre bu iki senaryo özel bir anlamda birbiriyle çatışmalıdır, bu çatışma genellikle alışılmış-alışılmamış (actual-not actual) anlamında bir zıtlıktır (93). Senaryolardan biri normal, olası veya gerçekçi bir duruma gönderme yaparken, diğeri anormal, imkansız veya gerçekdışı bir durumu işaret eder (93). Raskin’in verdiği en temel ve sıklıkla alıntılanan örneği şudur:

Erkek hasta (yumuşak ve bronşitli bir fısıltıyla): Doktor içeride mi?

Doktorun (genç ve güzel) karısı: Hayır. İçeri gel!

Raskin’in çözümlemesine göre burada iki senaryo bulunmaktadır: doktorlar ve aşıklar senaryoları (93). Doktor senaryosu, alışılmış, normal bir senaryoyken, aşık senaryosu alışılmadık bir senaryodur (93). Espri mısrası (İçeri gel!), bize senaryonun en baştan farklı bir şekilde yorumlanabileceğini gösterir. İlk planda, normal bir doktor-hasta senaryosu ortaya konulurken, espri mısrasıyla doktor-hasta senaryosundan beklenmedik bir biçimde iki aşık senaryosuna geçilmesinden doğan durum ve iki senaryo arasındaki zıtlık ve uyuşmazlık komik etkiyi yaratmaktadır.

1991 yılında Victor Raskin ve Salvatore Attardo, senaryo-temelli anlambilimsel kuramı genişleterek, sözlü mizah genel kuramına (general theory of verbal humor) dönüştürürler (Triezenberg 412). Attardo, 2001 yılında, sözlü mizah

genel kuramıyla ilgili yaptığı çalışmada, kuramı sadece fıkraları içeren mizahi metinlerin ötesinde, mizahi edebiyata da uygulanabilir hale getirir (412). Mizahi edebiyatta, tek bir espri mısrası bulunabileceği gibi, bir dizi senaryo çatışması (script opposition) bulunduran dürtme mısralarını (jab lines) da içerebilir (412). Dürtme mısrasının, vurucu espri mısrasından tek farkı, espri mısralarının metnin her zaman sonunda yer alması, dürtme mısralarının ise metnin sonu dışında herhangi bir yerinde bulunabilmesidir (Archakis ve Tsakona 45). Eğer dürtme mısrası içeren kısa bir örnek verirsek:

İki yumurta tavada kızarıyorlar-
mış. (senaryo 1)

Bir tanesi: “Aaa burası çok sıcak oldu” demiş. (senaryo 2)

Diğeri: “Aaa konuşan yumurta” demiş. (senaryo 3)

İlk senaryoya baktığımızda, olağan ve günlük bir durum, gerçekçi bir tasvir söz konusudur: iki yumurta tavada kızarmaktadır. İkinci senaryoya baktığımızda ise, bu olağan ve günlük durum, yumurtalardan birinin konuşmasıyla bozulur, ve ortaya ikinci bir metin çıkar. Gerçekçi olan ilk metnin devamında, gerçekçi olmayan bir senaryoyla karşılaştığımızda ilk senaryo çatışması ve dürtme mısrası ortaya çıkar. Ancak, fıkranın son ve espri mısrasında, gerçeklik ve gerçekdışılık arasındaki bu çatışma, gerçekdışılığın gerçekçi bir şekilde yadsınması (konuşan yumurtanın gerçekdışı olduğunun bilincine varılması) ancak bu gerçekdışılığın bir yandan da devam etmesi (ikinci yumurtanın konuşması) biçiminde paradoksal ve absürd bir duruma dönüşür. İlk senaryoda gerçekçi bir durum, ikinci senaryoda gerçekçi senaryoyla çelişen gerçekdışı bir durum,

üçüncü senaryoda ise hem gerçekçi hem de gerçekdışı senaryoyla çelişen bir durum söz konusudur.

Sözlü mizah genel kuramına göre mizahın hedefi, saldırgan bir niyetin ifade edilmesi olarak düşünülebilir (Archakis ve Tsakona 47). Raskin ve Attardo’ya göre gülme, biz ve ötekiler veya bizim daha önceki kendiliğimiz ve şimdiki kendiliğimiz arasındaki karşılaştırmadan ileri gelir (aktaran Archakis ve Tsakona 47). Mizah veya gülme, bu karşılaştırma sonucunda, bizim ötekilere veya önceki kendiliğimize “üstün” geldiğimizde gerçekleşir (47). Önceki kendiliğimize üstün gelme durumunun, metindeki ilk senaryoyu yanlış yorumlağımızı farkettiğimizde, ve ikinci senaryoyu doğru yorumladığımızda gerçekleştiği söylenebilir. Fıkranın iletisini doğru olarak yorumlayan ben, fıkranın başında iletiyi yanlış yorumlayan bene üstün gelmiştir (Örneğe dönersek, doktor-hasta fıkrasında espri mısrasıyla fıkranın bir “aşk” senaryosu imlediğini doğru şekilde yorumlayan ben, önce iletiyi doktor-hasta ziyareti senaryosu şeklinde yanlış yorumlayan bene, üstün gelmiştir). Ötekilere yönelik mizahta ise, aynı sosyal grup içinde bazı kişiler veya sosyal grubun dışında kalan bazı kişiler, kurumlar, milletler mizahın hedefi haline gelebilir.

Etnik mizah, “öteki” ne yönelik mizahın bir alt kategorisi olarak değerlendirilebilir. Etnik mizahın ırksal, dini, millî, bölgesel, yerel, cinsel ve diğer farklılıklara yönelen bir mizah olduğu söylenmektedir ve basit, stereotiplere, önyargılara dayanan düşünce biçimleriyle ilişkilendirilmektedir². Ancak Raskin, gerçek etnik senaryoları, görünüşte-etnik senaryolardan ayırır. Görünüşte etnik senaryolar, etnik farklılıklarda sadece fik-

rayı zenginleştirici ama zorunlu olmayan öğeler olarak taşırlar (aktaran Hempelmann 6). Gerçek etnik fıkraların temel özelliği ise, kalıpsal, kurgusal ve mitolojik etnik senaryoları içermesidir (6). Etnik mizah kategorisi altında yer alan çoğu fıkrada, etnik gruplar değişse de, mizahi içerik sabit kalır. Christi Davies'in sıklıkla gösterdiği gibi, etnik mizah sadece stereotipleştirilmiş etnik gruplara yönelik basit ve saldırgan bir mizah değildir: Açık göz İskoçlarla ilgili fıkralar dünyanın pek çok yerinde oldukça popülerdir, fakat bu fıkraları destekleyen anti-İskoçyalı bir ideoloji veya İskoçyalılara yönelik yaygın bir nefret bulunmamaktadır (6).

Davies'in saptamasına göre, Raskin'in gerçek etnik içeriğe sahip fıkralarla, görünüşte etnik fıkralar arasında yaptığı bu ayırım, fıkra çalışmalarını fıkraları stereotip gibi yanlış terimlerle açıkladığı için sakatlanmış önceki mizah kuramlarının hantallığından kurtarır (Davies, *Raskin on Jokes* 374). Aptal İrlandalı, korkak İtalyan, veya Cimri İtalyan gibi etnik senaryoların, ardında yatan ciddi bir stereotipin bulunması zorunlu değildir (374). Bu ayırım yapıldıktan sonra, senaryo, stereotip ve belirli bir sosyal sınıf, meslek grubu, dini veya etnik grubun gerçek ve ölçülebilir özellikleri arasındaki ilişki sorunlu bir hale gelir (374).

Davies, sözlü mizah genel kuramından hareketle son elli yıldır, büyük fıkra döngülerinin, 19. yüzyıldaki ve 20. yüzyıldaki atalarından daha sofistike ve daha iyi olmasa da daha üretken olduğunu ileri sürer (377). Espri mısrasına daha hızlı gelinir, fıkra anlatıcılarından daha az anlatısal yetenek talep eder ve atalarına göre daha az içrek(esoteric) bilgi gerektirir (377). Örneğin, Amerikalıların

“aptal” Polonyalıları hakkında ürettiği fıkralar bir makineye benzetilir, “aptal” Polonyalı kalıbından sayısız fıkra üretilebilir. Bu fıkralar, temel senaryo zıtlığı ve hedef (aptallık vs.) dışında hiçbir bir bilgi kaynağı gerektirmez (377). Bu fıkralarda Polonyalı olan hiçbir şey yoktur, fıkraların anlatılması veya anlaşılması için önceden Polonya veya Amerikalı Polonyalıları hakkında bir şey bilinmesi gerekmez (377).

Çoğu etnik fıkrada, etnik grup değiştirilse de mizahi öğe aynı kalır. Türkçedeki, “İngiliz, Alman, Fransız” sözel anlatı kalıbındaki fıkralara baktığımızda benzer bir durum görürüz. Bu fıkraların çoğunda, İngilizliğe, Fransızlığa, Almanlığa veya Türklüğe ilişkin hiçbir şey bulunmaz, bu milletlerin yerine başka milletler konulması fıkradaki mizahi öğeyi değiştirmez, bu milletlere dair özel bir bilgi gerektirmez. İngiliz-Alman-Fransız fıkra kalıbını, etnik saldırganlık veya etnik stereotipler içeren bir kalıptan çok, çeşitli fıkralar üretilebilmesine imkan veren üretken bir sözel anlatı kalıbı olarak değerlendirmek daha doğru olur. Aşağıda Türkçe’de yer alan “İngiliz-Fransız-Alman” fıkra kalıbındaki örnekler, Davies’in yaklaşımından hareketle değerlendirilecektir:

Örnek 1: “Çok yaşa Türkiye”

Alman, Fransız, İngiliz ve Temel küçük bir uçakta seyahat ederlerken yardımcı pilot heyecanla gelerek:

—“Bakın büyük bir sorunumuz var, uçağın motoru arızalandı ve düşüyoruz. Bu yüzden uçaktaki yükü hafifletmemiz lazım. İçinizden birisi kendini feda etmek zorunda” deyince herkes birbirinin yüzüne bakmaya başladı.

Kısa bir sessizlikten sonra Alman gururla ayağa kalkarak:

—“Çok yaşa Almanya” diyerek bağırdı ve kendini aşağı attı.

Fakat on dakika sonra yardımcı pilot gelerek aynı şeyleri söyledi. Bu sefer, Fransız gururla ayağa kalktı ve

—”Çok yaşa Fransa” diyerek kendini aşağı attı.

Fakat biraz sonra yardımcı pilot gelerek

—”Maalesef inebilmek için son bir kişinin daha kendini feda etmesi gerekiyor” dedi. Temel ve İngiliz bir müddet birbirlerine baktılar ve Temel gururla ayağa kalkarak

—”Çok yaşa Türkiye” diye bağırdı ve İngilizizi tutup aşağı attı. (<http://www.fikrabel.com>)

Çözümleme: Fıkradaki, ilk senaryoda Alman ve Fransız, kendilerini aşağı atarlar. Fıkradaki bu ikili yineleme, espri mısrası öncesindeki gerilimi artırarak, “beklenmediklik” etkisini güçlendirir. Espri mısrasıyla (İngilizizi tutup aşağı attı), ilk senaryo tersine çevrilir mizahi çözülme gerçekleşir. Fıkra, İngiliz, Fransız, Alman veya Türklük kategorilerine dair herhangi bir bilgi gerektirmez ve buradaki etnik gruplar değiştirilse de fıkra mizahi öğeyi korur. İngiliz, Fransız veya Alman karşı saldırgan bir tutum veya bu saldırgan tutumun dışavurulmasından çok ben ve öteki arasındaki üstünlük (kurnazlık vs.) ilişkisi yaratması bakımından değerlendirilebilir. Bu fıkraya çok benzeyen iki fıkra İngilizcede bulunmaktadır. Bu benzer fıkralardan birinde, bir beyaz adam, bir siyah adam ve bir Yahudi uçaktadır. Önce, siyah adam Martin Luther King’in adını söyleyerek kendini aşağı atar, beyaz adam da Hitler’in adını söyleyerek Yahudi’yi uçaktan dışarı atar (Bu fıkranın orijinali <http://www.zenhex.com/jokes.php?joke=759> sitesinde bulunmaktadır). Diğer bir benzer fıkrada, bir beyaz, bir siyah adam, bir İspanyol ve bir Meksikalı,

Empire State binasının tepesindedir, “bu benim ülkem için” diyerek önce beyaz adam ve İspanyol atlar, siyah adam ise “bu benim ülkem için” diyerek Meksikalı’yı aşağıya atar (<http://www.zenhex.com/jokes.php?joke=759>). Bu örnekten görüldüğü üzere, burada üretken bir fıkra kalıbı söz konusudur. Etnik öğeler ve fıkradaki diğer bazı öğeler değişse de, aynı fıkra kalıbını taşımaktadırlar.

Örnek 2: “Üç Astronot”

Üç astronot uzaya gidecekmiş. Bunlardan biri Alman, biri İngiliz biri de bizim Temel. Bunlar yıllarca gelmeyecekleri için en önemli ihtiyaçlarını sorarlar. Alman:

—”Bana sarışın, esmer, kumral hatun” der. İngiliz:

—”Bana bol bol içki “ der. Bizim Temel:

—”Baaa bol bol cigara” der. Neyse istekler temin edilip uzaya fırlatılıyorlar. Üç astronot aradan yıllar geçiyor geri dönüyorlar. Tabi aileler merakla bekliyor. Önce Alman iniyor. Alman, dalyan gibi olmuş iğne iplik. Sonra İngiliz iniyor, adam zil zurna sarhoş. Tabi ki sıra Temel’e geliyor. Temel kapıda görünür görünmez bir fırlıyor ağzında sigarayla:

—”Allah’ımı seven baaa ateş versuun”. (<http://www.fikrabel.com>)

Çözümleme: İlk örneğe benzer biçimde, bu fıkrayı da İngilizlik, Fransızlık veya Türklük stereotipleri veya önyargıları ile ilişkilendirmek zordur. Bu fıkranın da çok benzer bir versiyonu İngilizce’de bulunmaktadır. İngilizce’deki versiyonunda, bir Amerikalı, bir Rus ve bir İngiliz bulunmaktadır. İngilizce’deki versiyonunda, Amerikalı yanına karısını, İngiliz Almanca kitabı, Rus ise sigara ister (fıkranın orijinali <http://www.jokes.com> sitesinde yer almaktadır). Türkçe sözel anlatı kalıbın-

da, Temel tipi ve Karadeniz ağzı bu fıkra kalıbının içine girmiştir. Türkçe fıkralar içinde oldukça yaygın ve popüler olan Temel fıkralarındaki Temel tipi, İngiliz-Alman-Fransız kalıbındaki fıkraların pek çoğuna eklenmiş ve monte edilmiş bir biçimde karşımıza çıkmaktadır.

Örnek 3: “Vatan Sevgisi”

Bir Alman bir Dransız bir de bizim Temel gizli bi örgüt tarafından yakalanırlar. Ve bunlara sorulur:

—“Ülkeni mi daha çok seviyorsun yoksa karını mı?”

İlk önce Alman’a sormuşlar; Alman tabi ki

—“Ülkemi” demiş.

—“Tamam” demişler “Al şu silahı içerde karın var git öldür”.

Alman girmiş içeri 5 dakika sonra çıkmış ne oldu demişler

—“Vuramadım, karımı daha çok seviyordum” demiş.

Fransız’a sormuşlar. Fransız:

—“Ülkemi” demiş “Tamam, al şu silahı gir odada karın var öldür” demişler. Fransız da öldüremeden çıkmış.

—“Karımı daha çok seviyordum” demiş.

Sıra Temel’e gelmiş, Temel de

—“Ülkemi seviyorum” demiş. “Al şu silahı içerde karın var git öldür” demişler. Temel içeri girmiş. 15 dakika sonra içerden tak-tuk-çat-çut sesler gelmiş. Temel dışarı çıktığında sormuşlar:

—“Ne oldu, bu kadar kaldın?” demişler. Temel de

—“Ne olacak verdiğiniz silah kuru sıkı çıktı. Ben de sandalyeyle kafasını kırdım” demiş.

Çözümleme: Bu fıkra da imlenen, Türklerin vatansever, hatta kadınları dövecek hatta öldürecek kadar vatansever bir millet olması değildir. Bu fıkradan yola çıkarak, bu fıkranın sosyal

gerçekliklere veya etnik stereotiplere gönderme yaptığını veya kadınlara yönelik bir saldırganlık içerdiğini söylemek tutarlı ve bilimsel bir yaklaşım olmaz. Çok benzer bir fıkra, İngilizce’de, “İngiliz, İrlandalı, İskoç” kalıbında anlatılmaktadır. İngilizce’deki fıkra, İngiliz, İrlandalı ve İskoç, İngiliz Güvenlik Örgütüne iş başvurusu yapmışlardır. Kendilerinden eşlerini öldürmeleri istenir, İngiliz ve İrlandalı öldüremez, İskoçyalı ise karısını tabancayla başına vurarak öldürür (<http://www.zenhex.com/jokes.php>). Her iki fıkra da eşini “öldürme” eylemi, senaryo çatışmasını oluşturur. Eşini öldürmeme, normal, kabul edilebilir bir durumken, fıkranın sonunda bu senaryonun tersine çevrilmesi sonucu çıkan absürd durum mizahi öğeyi oluşturur. Her iki fıkraya da baktığımızda, fıkradaki “öldürme/öldürmeme” eylemi dışındaki öğelerin değiştiğini görürüz. Türkçe’deki “vatan sevgisi” fıkrasında daha çok diyaloga yer verilirken ve fıkranın performansına yönelik öğeler taşırken (tak-tuk-çat-çut sesleri), İngilizce’deki fıkra daha kısa bir anlatıma yer verilmiştir. İki fıkra farklı milletler yer alsada da, anlatımları farklı olsa da, öldürme eylemi birinde silahla gerçekleşirken, diğerinde sandalyeyle gerçekleşse de, fıkraların benzer bir yapıya ve dokuya sahip oldukları söylenebilir.

İngiliz-Alman-Fransız kalıbındaki fıkralarla ilgili örneklendirmeler çoğaltılabilir. Sözlü kültür ürünlerinin kültürel göç yoluyla yayıldıkları, halkbiliminde bilinen bir durumdur. Bu açıdan, yukarıda ele alınan üç fıkranın, çeviri olduğu söylenemez. Kültürel göç yoluyla yayılan “etnik” sözlü kalıplar, yerel öğelerle (Temel tipi) ve bazen de yerel ağzlarla eklenilerek (ilk ve son fıkra da ye-

rel bir ağız kullanılmamış olsa da, ikinci fıkrada yerel ağıza yer verilmiştir) yeni sözlü kültür ürünleri ortaya koyulmaktadır.

Bu makalenin yazarı, senaryo zıtlığı bir grubun etnik özellikleri etrafında çerçevelenmiş ve o etnik grup hakkında özel bir bilgi gerektiren, “gerçekten” etnik “İngiliz-Fransız-Alman” kalıbında bir fıkraya rastlamamıştır. “İngiliz-Alman-Fransız” sözel anlatı kalıbındaki fıkraların çoğunluğu, etnik bir önyargıyı veya etnik stereotipleri içermemektedir. Bu fıkraların “saldırgan” bir niyet taşıdığı ileri sürülebilse de, bu saldırganlığın herhangi bir etnik gruba yönelik olmadığı, saldırganlığın “nesnesinin” değiştiği veya daha aşağı konumda görülen belirsiz ve soyut bir “öteki” veya “ötekiliğe” yönelik olduğu söylenebilir. Türkçe’deki etnik mizah konusunun daha kapsamlı değerlendirilmesi için Karadeniz fıkralarının ele alınması gerekmektedir. Christie Davies’e göre etnik azınlıkların “aptallığına” yönelik modern etnik fıkralar eskiye göre artmıştır ve dünyanın pek çok yerinde oldukça yaygındır (Davies, Introduction 3-4). Davies ülkeler bazında fıkralardaki “aptal” ve “kurnaz” grupların kimliğini ele alan tablosunda, Lazları da Türkçe’deki aptallık şakalarının hedef grubu olarak listesine dahil eder (3). Temel fıkralarında, Temel ve Karadenizli tipinin “aptal” bir azınlık figürü olarak konumlandırıldığı ve bu fıkraların ardında yatan ideolojik ve sosyo-kültürel bir yönelim bulunup bulunmadığı tartışmaya açık olup, bu fıkralarda gerçekten “etnik” bir boyutun olup olmadığının anlaşılması için daha kapsamlı bir çalışma gerekmektedir.

NOTLAR

¹ Bu çalışmada, İngilizce kaynaklarda geçen “joke” sözcüğü, daha çok “fıkra” anlamıyla çevrilecektir. Bu yazıda, özellikle üzerinde durulan dilbilimsel-anlambilimsel mizah kuramı da, şakalardan çok, metinsel anlatı kalıpları bulunan “fıkralar” ve fıkra örnekleri üzerinde durmuştur.

² MacHovec, *Humor: Theory-History-Applications kitabının* 116. sayfasında Etnik Mizahı benzer bir şekilde tanımlamaktadır. Diğer çalışmalarda da buna benzer tanımlamalar karşımıza çıkmaktadır.

Kaynaklar:

Archakis, Argiris ve Villi Tsakona. “Analyzing Conversational Data in GTVH Terms: A New Approach to the Issue of Identity Construction via Humor” *Humor: International Journal of Humor Research* 18-1 (2005): 41-68.

Davies, Christie. “Introduction”. *Jokes and their Relation to Society*. Der. Victor Raskin ve Willibald Ruch. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 1998, 1-10.

—. “Victor Raskin on Jokes”. *Humor: International Journal of Humor Research* 17-4 (2004): 373-80.

Hempelmann, Christian F. “99 Nuns Giggle, 1 Nun Gasps: The not-all-that-Christian Natural class of Christian Jokes”. *Humor: International Journal of Humor Research* 16-1 (2003): 1-31.

Luthi, Max. “Masalın Efsane, Menkabe, Mit, Fabl ve Fıkra gibi Türlerden Farkı”. Çev. Sevengül Sönmez. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Haz. Gülin Ögüt Eker ve diğer. Ankara: Milli Folklor Yayınları, 2003.

MacHovec, Frank J. *Humor: Theory-History-Applications*. Springfield: Charles C Thomas Publisher, 1988.

Triezenberg, Katrina. “Humor Enhancers in the Study of Humorous Literature”. *Humor: International Journal of Humor Research* 17-4 (2004): 411-418.

Preston, Cathy L. “Joke”. *Folklore: An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music and Art Volume II I-Z*. Haz. Thomas A. Green. Kaliforniya: ABC Clío, 1997, 471-75.